

УДК 94(47)»17»

Ірина Папа

*аспірант кафедри світової історії нового і новітнього часу,
Український Католицький Університет (м. Львів)*

¹ У дослівному перекладі – «місто в Росії».

² У подорожньому щоденнику Юста Юля «Росія» (по-данськи “Rusland”) уживається для позначення держави, якою керував цар Петро I на початку XVIII століття. «Московія» ж у тексті цього джерела використовується вкрай рідко (наприклад, у латинському тексті супровідної грамоти данського дипломата, що був вписаний у щоденник). Зважаючи на цю особливість джерела, у тексті статті автор уживатиме слова «Росія» та «російський» замість «Московія» та «московський», які зазвичай використовують історики для позначення Російської держави до 1721 р.

³ Dinzelsbacher, P. (1993). Europäische Mentalitätsgeschichte, Hauptthemen in Einzeldarstellungen (Kröners Taschenausgabe). Stuttgart: Alfred Kröner.

“EN BY I RUSLAND”: УЯВЛЕННЯ ДАНСЬКИХ МАНДРІВНИКІВ ПРО РАНЬНОМОДЕРНУ РОСІЮ (за матеріалами подорожнього щоденника Юста Юля 1709–1711 рр.).

На початку XVIII століття Східною Європою подорожували численні європейські мандрівники, серед яких були й данські дипломати. Їхні мандрівки були зумовлені участю Данії у Великій Північній війні. Зокрема, для данського короля Фредерика IV і його радників було важливо мати більше детальної інформації про свого російського союзника – Петра I і його державу.

Данський дипломат Юст Юль, якому випало очолювати дипломатичну місію до царського двору в 1709–1711 рр., у своєму подорожньому журналі дотримувався отриманої королівської інструкції, яка передбачала опис «всього, що з ним трапиться» під час перебування в Росії. Окрім опису військових кампаній, численних придворних розваг, екстраординарної поведінки Петра I та його придворних, Юст Юль мав також змогу багато подорожувати. Таким чином, опис окремих міст російської держави займає вагомe місце в цьому джерелі. Імовірно, що Юст Юль та його подорожній наратив разом з іншими ранньомодерними тревелогами спричинилися до появи в данському мовленні сталого виразу «місто в Росії», який функціонує й досі.

Ця стаття має на меті проаналізувати подорожні нотатки данського дипломата про відвідані ним російські міста; обґрунтувати гіпотезу про вплив індивідуальних спостережень на формування стереотипних уявлень про Російську державу.

Ключові слова: Юст Юль, Велика Північна війна, «місто в Росії», подорожні записки, XVIII століття, данська дипломатична місія 1709–1711 рр., ранньомодерна Росія.

Географічний простір, у якому існує Людина, завжди є об’єктом концептуалізації і тому ніколи не є монолітним. Людина сприймає його з різних точок зору, зокрема через такі відомі категорії-дихотомії, як своє/чуже, безпечне/небезпечне, центр/периферія тощо.³ Ці поняття тісно

⁴ Schenk, F. (2002). Mental Maps. Die Konstruktion von geographischen Räumen in Europa seit der Aufklärung. *Geschichte Und Gesellschaft*, 28(3), 493–514.

⁵ Наприклад, у німецькій мові є вираз про «богемські села» («Es ist mir ein böhmisches Dorf»), що означає щось маловідоме та периферійне.

⁶ Beller, M., & Leerssen, Joep. (2007). Imagology, the cultural construction and literary representation of national characters, a critical survey (*Studia imagologica* 10). Amsterdam: Rodopi, 3–16.

⁷ Словникова стаття про вираз «місто в Росії». Режим доступу: <http://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=en%20by%20i%20Rusland>

⁸ Møller, P. U. (1993). Hvordan russerne er. Et stykke dansk mentalitetshistorie. In *Danmark og Rusland i 500 år*, eds. S. A. Christensen & H. Gottlieb. København. S. 104–131.

⁹ Wolff, L. (1996). Inventing Eastern Europe, the map of civilization on the mind of the Enlightenment. London: Stanford University Press. (Chapter 4)

¹⁰ Ibid.

¹¹ Lemberg, H. (1985). Zur Entstehung des Osteuropabegriffs im 19. Jahrhundert Vom «Norden» zum «Osten» Europas. *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*. Neue Folge. 33 (1). S. 48–49.

¹² Møller, P. U. (1993). Hvordan russerne er. Et stykke dansk mentalitetshistorie. In *Danmark og Rusland i 500 år*, eds. S. A. Christensen & H. Gottlieb. København, 104–131.

¹³ История Дании с древнейших времен до начала XX века, (1996). Москва: Наука.

¹⁴ Poe, M. (1995). Foreign Descriptions of Muscovy: an Analytic Bibliography of Primary And Secondary Sources. Columbus, Ohio: Slavica Publishers.

¹⁵ Poe, M. (1995). Foreign descriptions of Muscovy, an analytic bibliography of primary and secondary sources. Columbus, Ohio: Slavica.

пов'язані з ментальними мапами, формування яких певною мірою залежить від уяви людей, їхньої мобільності, інтелектуального багажу, емпіричного досвіду та інших факторів⁴.

Як відомо, усне та писемне мовлення є своєрідним ретранслятором ідей та концептів, що існують в уяві людей. Саме тому вагомим чинником у сприйнятті та пізнішому усному чи писемному описі будь-якого простору завжди було мовлення, яке продукувало його нові характеристики. Існує низка сталих виразів у різних європейських мовах, що пов'язані з певними географічними просторами і державами та мають особливий історико-культурний контекст і підтекст водночас⁵. Поява та функціонування таких виразів у мовленні найчастіше пов'язана з існуванням національної системи стереотипів, яка протягом століть формувалась у світогляді того чи того народу⁶. Власне, існування в данському мовленні ідіоми «місто в Росії»⁷, що означає щось далеке, незрозуміле і фантастичне водночас, можна пов'язати з данським сприйняттям Російської держави, що формувалось завдяки особистим візитам данців до цієї держави⁸. Слід додати, що «суть Східної Європи для сучасників XVIII століття полягала в її неподатливості точній географічній локалізації та опису»⁹, тому функціонування подібних зворотів було своєрідним маркером на ментальній мапі.

Як стверджує Ларі Вульф, «міжнародні конфлікти перших двох десятиліть XVIII століття привернули до карти Східної Європи увагу Європи Західної»¹⁰, тому можна зробити припущення, що саме в XVIII ст. такі концепти цілком природно могли виникати в західноєвропейському дискурсі. Хоча деякі історики дискутують про вісь «Північ-Південь» та її релевантність для окреслення тогочасної Російської держави як Північної Європи¹¹.

На думку данського історика Ульфа Петера Мьоллера, «місто в Росії» було своєрідним підсумком тривалої, але строкатої історії дансько-російських відносин¹². Імовірно, після укладення дансько-московського договору в 1493 р.¹³, який вважається початком тісних економічних та дипломатичних відносин, візити данців до Російської держави в ранньомодерну епоху почастишали¹⁴.

Відповідно така комунікація між представниками двох держав дозволила данським послам та купцям «досліджувати» маловідому їм територію Європи завдяки мандрям. Оскільки різні населені пункти (міста, села) завжди є основою будь-якого маршруту (дипломатичного чи торговельного), то найчастіше саме вони ставали об'єктами уваги та опису, а пізніше тлом для інших сюжетів у подорожніх нотатках данських мандрівників. Певною мірою це спостереження підтверджує й аналіз ранньомодерних описів Московії іноземними мандрівниками, який зробив американський дослідник Маршал По. У процесі компаративного аналізу цих текстів історик також виявив і виокремив «спільні теми», з-поміж яких виділив хорографію¹⁵.

Проте, як зауважує Ульф Петер Мьоллер, через низку причин (наприклад, мовний фактор) данські подорожні наративи та їхні автори не стали такими відомими, як тексти Герберштейна, Флетчера чи Олеарія¹⁶. Крім цього, укладена Маршалом По бібліографія текстів-описів Московії іно-

¹⁶ Møller P.U. (1997). The Russians as seen by three Danish travellers in the first half of the eighteenth century: Juel, Æreboe, von Haven. *Culture & history*. 14, 48.

¹⁷ Ульфелдт, Я. (2002). Путешествие в Россию Пер. Л. Н. Годовиковой. Москва: Яз. славян. Культуры.

¹⁸ Російський переклад цього джерела з'явився лише у 2007 році: Хавен фон, П. (2007). Путешествие в Россию. Пер. с дат., вступ., биограф. П. Хавена, примеч., коммент и именной указ. В. Возгрин. Санкт-Петербург: Всемирное Слово.

¹⁹ Форстен, Г. (1884). Борьба из-за господства на Балтийском море в XV и XVI столетиях. СПб.; Форстен, Г. (1893–1894). Балтийский вопрос в XVI и XVII столетиях (1544–1648). Т. 1, 2. СПб.; Полиевктов, М. (1907). Балтийский вопрос в русской политике после Ништадтского мира (1721–1725 гг.). СПб.; Шаскольский, И. (1994). Русская морская торговля на Балтике в XVII в. (Торговля со Швецией). СПб.

²⁰ Возгрин, В. (1986). Россия и европейские страны в годы Северной войны: История дипломат. отношений в 1697–1710 гг. Ленинград: Наука.; Возгрин В. Е. (1982). Источники по русско-скандинавским отношениям XVI–XVIII веков. У *Рукописные источники по истории Западной Европы в архиве Ленинградского отделения Института истории СССР*. Ленинград.; Возгрин, В. (1982). Сведения о России XVI–XVIII вв. в переписке датских послов. У *Археологический ежегодник*, Москва, С.148–151.

²¹ Артамонов, В. (1987). Россия и европейские страны в годы Северной войны. История дипломатических отношений в 1697–1710 гг. *Вопросы истории*. 1987, (9). С. 136–140; Артамонов, В. (1990). Россия и Речь Посполитая после Полтавской победы (1709–1714). Москва: Наука.

²² Епифанов, П. (1971). Россия в Северной войне. *Вопросы истории*. 1971, (6). С. 116–129; (7), С. 117–134.

²³ Фейгина, С. (1955). По страницам зарубежных исследований внешней политики России в XVI—XVIII веках. *Вопросы истории*. 1955, (12). С. 204–211; Фейгина, С. (1959). Аландский конгресс: Внешняя политика России в конце Северной войны. Москва.; Фейгина, С. (1951). Внешняя политика России в конце Северной войны и Аландский конгресс: автореф. дис. ... д-ра ист. наук. Москва.

²⁴ Богданов, А. (2003). Внешняя политика России и европейская печать 1676–1689 гг. *Вопросы истории*. 2003, (4). С. 26–46.

²⁵ Козинцева, Р. (1970). Источники по истории русско-скандинавских отношений в Архиве Ленинградского отделения Института истории СССР. У *Исторические связи Скандинавии и России IX–XX вв. Сб. статей*. Л., С. 342–355.

земцями (до 1700 р.) засвідчує, що в XVI–XVII ст. більшість данських дипломатів-мандрівників писали дипломатичні рапорти, а не подорожні наративи з розлогими описами відвіданих земель. Єдиним винятком був текст Якоба Ульфельда «Hodoerogicon Ruthenicum» (1578, 1608), який містив описи Московії часів Івана Грозного¹⁷. Пізніше подібні его-нاراتиви з'являються аж у першій половині XVIII ст., коли дансько-російські відносини актуалізуються через спільну участь у Великій Північній війні. Як пише данський дослідник, «один моряк і два богослови» (і.е. Юст Юль, Расмус Еребо та Педер фон Гавен) стали авторами відомих текстів про Російську державу в часи Петра I та цариці Анни Іоанівни. Юст Юль та Расмус Еребо були членами однієї дипломатичної місії в 1709–1711 рр., після якої на основі подорожніх нотаток було укладено щоденник та написано автобіографію. Педер фон Гавен після двох досить тривалих візитів до Російської імперії (1736–1739, 1743–1746) устиг ще за свого життя кілька разів опублікувати власні подорожні записки «Подорож по Росії»¹⁸ та отримати схвальний відгук відомого данського історика Людвіга Гольберга.

Нашу увагу привернув «щільний текст» подорожнього щоденника данця Юста Юля, який на своїх сторінках «розповідає» читачам про різні аспекти дипломатичної місії, яку він очолював. Зокрема, описи харизматичного Петра I, повсякденного життя царського двору, дипломатичних відносин і сам перебіг Північної війни в 1709–1711 рр., які завжди були ключовими темами для російської історіографії (навіть у радянську добу), зумовили використання цього наративу в численних історичних дослідженнях. Таким чином, існує ціла низка ґрунтовних праць з історії «балтійського питання» доби Петра I та його зовнішньої політики, де звертаються до данських подорожніх наративів того часу¹⁹. З-поміж російських дослідників цих тем варто виділити В. Возгріна²⁰, В. Артамонова²¹, П. Епифанова²², С. Фейгіну²³, А.Богданова²⁴, Р. Козінцеву²⁵,

²⁶ Некрасов, Г. (1972). Архивы СССР и их значения для исследования русско-скандинавских отношений и истории скандинавских стран и Финляндии XIV–XIX вв. У *Скандинавский сборник XVII*. Таллин: Ээсти Раамат.

²⁷ Стерликова, А. (2015). Внешняя политика и дипломатия России периода Северной войны в отечественной историографии. Петербург. С. 61–68.; Стерликова, А. (2009). Международные отношения в Европе в конце Северной войны. У *Вестн. Ленингр. гос. ун-та им. А.С. Пушкина. Сер. История, (3)*. С. 80–91; Стерликова, А. (2008). Россия и европейские страны к середине Северной войны (1714–1715). У *Вестн. Ленингр. гос. ун-та им. А.С. Пушкина, Сер. История, (4)*, С. 56–69.

²⁸ Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter, Dagbogsoptegnelser af Viceadmiral Just Juel, dansk Gesandt i Rusland 1709–1711.*; Danielsen J. (1975). *Just Juels rejse til Moskva 1709–11.* København.; Записки Юста Юля, датского посланника при Петре Великом. М., 1900.; Юль Юст (2001). Записки датского посланника в России при Петре Великом. У *Лавры Полтавы. История России и дома Романовых в мемуарах современников XVII–XX вв.* Москва: Фонд Сергея Дубова, С.

²⁹ На думку Пітера Берка, модель «цент-периферія», яку зазвичай пов'язують із доробком Іммануїла Валлерстайна, може використовуватись у різних сферах, окрім політики та економіки. Проте ця дихотомія, попри свою цінність, містить певну нечіткість, яка стосується дефініцій «центру» та «периферії» (Burke P. *History and Social theory...* P. 79–84.)

³⁰ Дінцельбахер П. Історія європейської ментальності... С. 667.

³¹ Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter...* P. 5.

³² «Берлін дуже красиве і ошатне місто, все (в ньому) охайно, як в Голландії.» (Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter...* P. 21)

³³ Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter...* P. 28.

Г. Некрасова²⁶, А. Стерликову²⁷. Проте більшість цих студій доволі «інструментально» використовують як постать Юста Юля, так і його текст: переважно для реконструкції історії дипломатичних відносин між Данією та царською Росією під час Північної війни та ілюстрацій до образу Петра I і його держави «очима іноземців». Інші ж теми, які присутні в цьому его-нарративі, на жаль, менш досліджені.

Тому в цій статті маємо на меті проаналізувати джерельну інформацію подорожніх записок данського дипломата Юста Юля²⁸ і спробувати реконструювати данське сприйняття теренів ранньомодерної російської держави як європейської периферії²⁹. На нашу думку, вартим уваги є ймовірний взаємозв'язок між подорожніми спостереженнями щодо відвіданих російських міст та узагальнювальним кліше-ідіомою «місто в Росії», що стало певною мірою синонімом європейської «периферії» в данському світогляді та водночас одним із найбільш живучих національних стереотипів.

Як відомо, сприйняття простору відбувається прямо й опосередковано³⁰, але під час читання подорожніх нарративів подекуди складно визначити, що було первинним у сприйнятті простору (стереотип чи емпірія). Наприклад, щоденник Юста Юля про подорож до Росії розпочинається з певного «налаштування» данського дипломата на «труднощі та небезпеки такої далекої мандрівки»³¹, про які йому, імовірно, могли розповісти або попередні послы (наприклад, Г. Грудт), або прочитані тексти Адама Олеарія і Петра Петрея, або інші мандрівники, що відчули на собі певні труднощі перебування в цій державі. Проте такий вступ автора може свідчити і про циркулювання в данському придворному середовищі (можливо, і суспільному дискурсі) певних стереотипів та уявлень про Російську державу, які підсилювались також Північною війною та неординарною постаттю Петра I. Таким чином, можна припустити, що на початку своєї подорожі Юст Юль був під впливом певних апріорних уявлень про цю частину Європи.

Перша частина місії Юста Юля була «дансько-пруською» в географічному вимірі. Він розпочав її в данському місті Роскільде, звідки дістався до Гамбурга. Тривалий час він перебував у Берліні та Потсдамі, де чекав на детальнішу інструкцію від данського короля Фредерика. Слід зазначити, що він дуже скупко описує міста на цьому етапі подорожі, зате детально описує власне захоплення від Берліна та Потсдама, які вражають його своєю архітектурою і нагадують Нідерланди, де раніше він служив на флоті³². На цьому етапі маршруту він також зауважує наявність добрих заїжджих дворів³³,

³⁴ «На всіх перехрестях, де розходяться дві, три або кілька доріг, стоять стовпи з (прибитими до них) руками. На (цих останніх) написано назву місця, куди веде дорога, а також скільки миль вважається до того чи іншого (пункту), що служить значним полегшенням для мандрівників, які завдяки таким рукам, що вказують шляхи, можуть самі знайти дорогу, якщо тільки знають, через які села (їм) їхати» (Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter...* P. 12–13).

³⁵ Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter...*, P. 60.

³⁶ Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter...*, P. 106–107.

³⁷ «Від Нарви до Петербурга 180 верст» (Grove, p. 110) «...всього від Петербурга до Москви 742 версти і 9 ямів» (Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter...*, P. 132).

³⁸ Миронов, Б. (2012). Город из деревни: четыре-ста лет российской урбанизации. *Отечественные записки*, 3(48), С.

³⁹ «За час цієї подорожі з Петербурга до Москви я зробив такі спостереження. Про приватні будинки царя, побудовані за його наказом біля ямів і між ямами, я вже говорив. Мене постійно поселяли в ці будинки; але там, де їх не було, пристав завжди їхав з декількома солдатами попереду, займав силою будинок, який йому найбільше подобався, упорядковував його до мого приїзду, напалював піч, виганяв з нього (господарів) і користався всім тим, що було в будинку; бо тут немає заїжджих дворів, в яких можна було б за (відповідну) плату годувати коней або зупинитися...» (Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter...*, P. 130–131)

⁴⁰ Busch, T. (2008). Connecting an Empire: Eighteenth-Century Russian Roads, from Peter to Catherine. *The Journal of Transport History*, 29(2), P. 240–258.

⁴¹ «На дорозі, по якій я йшов, стояли великі високі фарбовані стовпи, на яких було вказано кількість верст» (Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter...*, P. 109)

належну систему дороговказів³⁴ (наприклад, між Гамбургом та Потсдамом). Ці занотовані враження можуть свідчити про те, що Юль Юст був обізнаний із цим регіоном та його інфраструктурою, так само як і майбутні читачі його подорожнього щоденника (данський король та його таємні радники), тому цей простір вважався «безпечним та своїм» у цьому контексті.

Після отримання інструкцій Юст Юль проїжджає прибалтійськими містами (Данціг, Пілау, Кенінгсберг), мандрує через Ліфляндію до Нарви, яка стала «першим російським містом» на маршруті Юста Юля через присутність російської адміністрації та численних військових у цьому місті. Прогулянки містом та візити до певних людей (коменданта Нарви, протестантського пастира та ін.) дозволили Юсту Юлю зробити свої перші спостереження про саме місто, де йому відразу в очі впали «мури побудовані на старий лад»³⁵. Ця нотатка може свідчити як про бажання автора наголосити на певній обізнаності з європейськими зразками фортифікацій, так і про намагання зацентувати на відмінності цієї міської забудови і її застарілості. Хоча слід пам'ятати про шведське минуле Нарви, яке теж позначилося на міській архітектурі. Саме тому данець Юст Юль міг помітити, можливо, скандинавський стиль будови (шведський у цьому разі).

Юль Юст після зустрічі з царем Петром I мав, за його наказом, негайно слідувати до Петербурга, щоб офіційно вручити свою вірчу грамоту від данського короля та провести перемовини під час офіційної аудієнції³⁶. Шлях до нової столиці був довгим. Юст Юль вказує точні відстані та час в дорозі³⁷. Власне, великі відстані між містами, про які часто згадує данський мандрівник, вважаються дослідниками історичної географії та міської історії ознакою периферійності, оскільки свідчать про низьку густоту населення та нерозвинуту інфраструктуру регіону: «європейський континент, за винятком його східної частини, уже в XV столітті був покритий густою мережею невеликих міських поселень, що знаходилися одне від одного в середньому на відстані 20-30 км. У кінці XVIII століття середня відстань між містами Великобританії, Німеччини, Італії, Іспанії та Франції становила від 12 до 30 км»³⁸.

Також великим недоліком російської інфраструктури була нестача або повна відсутність заїжджих дворів³⁹ на міжміських маршрутах. Єдиним позитивом була наявність верстових стовпів по російських дорогах⁴⁰, що допомагало Юсту Юлю підраховувати відстань між відвіданими містами⁴¹. Брак дорожнього сервісу в цій частині Європи, окрім подиву, викликав роздратування в данця,

⁴² «Наскільки (вчора на судні) ми бенкетували, настільки (сьогодні) на суші ми терпіли брак харчів, так що, за прислів'ям, здебільшого нами розпоряджався "голодний Ганс", бо на Рітусарі нічого не можна було купити, заїжджих дворів так само не було, приготувань для нас, як іноземних посланців, ні найменших зроблено не було, хоча запрошені ми були в таке місце, де неможливо нічого дістати» (Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter...*, P. 290)

⁴³ Ось декілька уривків про міські пожежі, які трапилися під час місії Юста Юля:

«Нещодавно в Новгороді була велика пожежа, під час якої частина церков згоріла повністю, а частина була зіпсувана вогнем...» (Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter...*, P. 122)

«Подвір'я є великою перевагою, що захищає... від небезпеки пожеж, які часто трапляються в Москві і винищують цілі вулиці, передмістя, а нерідко і півміста...» (Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter...*, P. 186)

«О 10 годині вечора в слободі, за Невою, сталася пожежа; весь базар і суконні крамниці, більше 70, перетворені на попіл; на площі не залишилося жодного будинку; все, що тільки могло згоріти, згоріло аж до болота, що відокремлює базар від інших будинків (слободи)» (Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter...*, P. 268)

«У Німецькій слободі сталася жадлива пожежа, яка перетворила на попіл значну частину цього передмістя і, між іншим, чудовий палац князя Меншикова. У нової лютеранської церкви згорів дах, школа ж була знищена дощенту. Коли бачиш, як тут починається пожежа, стає страшно, оскільки все місто побудоване з лісу (деревини), а пожежні установи погані, тому вогонь поширюється до тих пір, поки є чому горіти. На пожежу виходять російські священики з хоругвами, образами, кадилами та іншим священним начинням і моляться між пожарищем і вцілілими будинками, але все марно. Простий народ тільки дивиться (в бездіяльності) і шукає нагоду, як би що-небудь поцупити. Рятувати майно або гасити вогонь його не змусять навіть гроші...» (Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter...*, P. 369–370)

⁴⁴ «Через тутешню звичайну дерев'яну будову будинків і необережність простолюдинів завжди слід побоюватися пожеж... (У Калузі) будинки суцільно дерев'яні, як і в усіх (інших) російських містах ...» (Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter...*, P. 375)

⁴⁵ Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст. / Пер. з фр. Григорій Філіпчук. К.: Основи, 1997. Т.1. С. 225.

⁴⁶ Юст Юль часто вдається до порівнянь під час опису побаченого. Ось декілька прикладів порівняння російської та норвезької дерев'яної архітектури:

«Віце-адмірал Кройц побудував у Петербурзі лютеранську церкву у формі хреста, повністю з дерев'яних колод, так само як будують будинки в Норвегії і майже по всій Росії» (Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter...*, P. 113);

«Чекаючи в Новгороді на своїх людей і багаж, який мав прибути з Нарви, їздив верхи подивитися місто. Новгород складається із чисельних, погано збудованих і безладно розкинутих дерев'яних хатин, які схожі на селянські будинки в Норвегії» (Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter...*, P. 122);

«О 10 годині приїхав до Вопші (авт. прим. село) за 60 верст від Петербурга. Усі будинки, які траплялися по дорозі, були збудовані з деревини, як у Норвегії; замість вікон вони мали пробиті невеликі чотирикутні отвори із зовнішніми віконницями» (Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter...*, P. 120)

⁴⁷ Cambridge History of Scandinavia, vol 2, P. 392–416.

⁴⁸ «У Москві кам'яної брукувкки майже ніде немає: середина великих вулиць вимощена одними колодами, внаслідок чого при великих пожежах самі вулиці горять так само добре, як і будинки» (Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). En Rejse til Rusland under Tsar Peter..., P. 373).

⁴⁹ «Сьогодні було оприлюднено також наказ, щоб у майбутньому в Кремлі – відомій частині міста [...] будинки будувалися винятково з каменю або цегли, а не з деревини, як то було до сих пір» (Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). En Rejse til Rusland under Tsar Peter..., P.199).

⁵⁰ Бродель, Ф. (1997). Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст. Пер. з фр. Григорій Філіпчук. Т.1. К.: Основи, С. 225.

⁵¹ Cracraft, James, & Rowland, Daniel B., Daniel Bruce. (2003). *Architectures of Russian identity, 1500 to the present*. Ithaca: Cornell University Press.; Nitz, Hans-Jürgen. *The Early-modern World-system in Geographical Perspective*. Erdkundliches Wissen ; 110. Stuttgart: Franz Steiner, 1993, P. 265–296.

⁵² Kjærgaard, Thorkild. *The Danish Revolution, 1500–1800, an Ecohistorical Interpretation*. Studies in Environment and History. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.

⁵³ Houses of Wood, Houses of Stone:: On Constructing a Modern Town in Early Modern Kalmar. (2018). In *Facing Otherness in Early Modern Sweden: Travel, Migration and Material*

Transformations, 1500–1800. Woodbridge, Suffolk, UK; Rochester, NY, USA: Boydell & Brewer.

⁵⁴ Epstein, S. (2001). Town and country in Europe, 1300–1800. In *Themes in international urban history 5*. Cambridge New York: Cambridge University Press.

⁵⁵ Бродель, Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст. ... С. 227.

⁵⁶ Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). En Rejse til Rusland under Tsar Peter..., P. 295–296.

⁵⁷ Ibidem, P. 330–331

⁵⁸ Ibidem, P. 143.

⁵⁹ Ibidem, P. 330–331.

периферією⁴⁷. Також Юст Юль звертає увагу на те, що навіть дороги в Москві викладені з дерев'яних колод, а не бруковані⁴⁸. Хоча данський дипломат згадує про тогочасні спроби Петра I наблизити міський ландшафт Москви до європейських стандартів через наказ не використовувати дерево для будівництва в межах Кремля⁴⁹. Цікаво, що Фернан Бродель наводить у своєму дослідженні згадки про збільшення будівництва цегляних будинків у Москві, датовані ще 1662 р.⁵⁰

Однак усі ці подорожні спостереження можна трактувати в різний спосіб. Наприклад, як певне протиставлення хаотичної дерев'яної архітектури російської периферії і цегляного та брукованого європейського центру (тобто західноєвропейської Європи) з метою засвідчити бідність, простоту, хаотичність міської забудови і нерозвинуту інфраструктуру Росії⁵¹. Проте слід врахувати, що в Данії з XVI до XVIII ст. відбувається певний перехід від дерев'яної до мурованої забудови, який супроводжується масштабним винищенням данських лісів (для випалювання цегли). Ці зміни призведуть пізніше до збільшення піщаних дюн в окремих регіонах королівства і законодавчого обмеження щодо використання лісових ресурсів наприкінці XVIII ст.⁵² Тому можна припустити, що в епоху Юста Юля⁵³ цегляна забудова домінувала в данських містах, а дерев'яна асоціювалася з норвезькою периферією, яка мала більші, ніж Данія, лісові ресурси. Крім того, «нідерландський досвід» данського дипломата, на нашу думку, теж частково сформував його уявлення про типове ранньомодерне європейське місто з брукованими вулицями, правильною забудовою та мурованими будинками⁵⁴. Проте це протиставлення слід брати до уваги з врахуванням того, що будівельні матеріали змінювалися протягом історії і ця зміна означала успіх та збагачення. Проте Фернан Бродель наголошує, що майже скрізь у Європі ці матеріали (дерево, цегла, камінь) співіснували один з одним у ранньомодерну добу⁵⁵.

Данський мандрівник доволі мало пише про інші аспекти життя та облаштування російських міст (наприклад, чистоту, освітлення, безпеку). У його щоденнику є невеличкий фрагмент, у якому він побіжно згадує про неочікуваний прихід Петра I у супроводі слуги пізно ввечері. Юст Юль акцентує на тому, що російський цар прийшов пішки, без ліхтаря, у дощ, по неосвітлених і брудних вулицях Петербурга⁵⁶. З тексту можна зрозуміти, що це викликало певне здивування в данця і водночас захоплення такою сміливістю російського царя.

⁶⁰ Ibidem, P. 155.

⁶¹ Про бандитизм у ранньомодерній Росії можна детальніше прочитати у цій статті: Keep, J. (1956). *Bandits and the Law in Muscovy. The Slavonic and East European Review*, 35(84), P. 201–222. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/4204801>.

⁶² «Відсутність пошти через (Росію) є великою незручністю в Петербурзі. Надіслати лист із Петербурга можна тільки з російським гінцем, якого Посольський приказ, коли заманеться, посилає в Мемель, найближче місто, звідки надсилається пошта. Нерідко, (у тому разі) коли я більше не міг чекати (бо часом протягом двох-трьох тижнів не надсилалося кур'єра, (росіяни) на мій запит, чи не було можливості надіслати листа, відповідали, що їм самим писати нема про що, і я (мимоволі) повинен був задовольнитися подібною (відповіддю), тимчасово припиняючи обов'язкову переписку з моїм правителем, поки це відповідало видам наказу» (Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter...*, P. 297–298).

⁶³ Юст Юль написав першого листа з Росії до Данії 10 січня 1710 р.:

«У цей день мені вперше довелося писати звідси поштою. З цієї нагоди я довідався про розмір плати, що стягується за листи, і monsieur Фаденбрехт, завідувач поштою, доходи з якої надходять до віце-канцлера Шафірова, повідомив мені вартість надсилання листів з Москви... рік листування обходився мені в досить велику суму, (особливо) що внаслідок безладів і несправності пошти приписи посилалися мені in duplo і (сам) я повинен був теж посилати всі свої листи в дублікатах, до того ж я листувався з усіма королівсько-данськими посланниками за кордоном; приватних листів я вже не рахую» (Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter...*, P. 324).

⁶⁴ «Уперше отримав з Данії листи після відплиття з Кенігсберга» (7 листопада 1709) Юст Юль був у Кенігсберзі 27 липня 1709 р. Отже, він не отримував листів з Данії від кінця липня до початку листопада, тобто майже 3 місяці (Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter...*, P. 96).

⁶⁵ «Я надіслав поштою цілу пачку листів, яких разом з обкладинками 31 1/2 листа. Поштові витрати були солідними. Оплатив свій рахунок, витрат мені не компенсували» (Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter...*, P. 319).

⁶⁶ Platonova N. (2007) *Russian Postal Service in the 18th century. In Post Offices of Europe, 18th–21th centuries. A Comparative History*. P.: Comité pour l'Histoire de la Poste, P. 115–125.

⁶⁷ Schobesberger, N., Arblaster, P., Infelise, M., Belo, A., Moxham, N., Espejo, C., & Raymond, J. (2016). *European Postal Networks. In Moxham N. & Raymond J. (Eds.), News Networks in Early Modern Europe* (pp. 19–63). LEIDEN; BOSTON: Brill. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/10.1163/j.ctt1w8h1ng.9>

⁶⁸ «(За розпорядженням) його величності короля пруського між Гамбургом і Потсдамом облаштовано для мандрівників (дві) пошти, звичайна і надзвичайна. Звичайна ходить два рази на тиждень» (Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter...*, P. 12–13)

⁶⁹ Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter...*, P. 364.

⁷⁰ «У Петербурзі все було дорого, а харчів (часом) і зовсім не можна було дістати, бо весь край з обох сторін, як Інгерманландія, так і Карелія, звідки припаси ці підвозяться, був у край спустошений російськими військами і козаками. Великих труднощів і витрат коштувало мені добувати необхідне на кожен день продовольство» (Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter...*, P. 238)

⁷¹ «Серед незручностей тутешнього життя слід відзначити труднощі добування провіанту. Тут дедалі більша дорожнеча... країна розорена (і) в ній нічого не можливо дістати. Одним словом, дорого все, що потрібно для домашнього вжитку, – але гірше (за все) те, що часом (інших припасів) зовсім немає в продажу; особливо нестача відчувається тут у сні, вівсі та дровах»

⁷² «Я замовив собі з Данії морем через Архангельськ на велику суму багато вина й інших припасів» (Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter...*, P. 271–272)

⁷³ У першому томі «Матеріальної цивілізації» Фернан Бродель пише про зв'язок урбанізації та екстенсивного сільського господарства в ранньомодерній Росії. На його думку, нестача продуктів призводила до стагнації існуючих міст та сприяла появі нових міст. Вони, на його думку, «жили не за європейським західним часом», бо були приречені на відставання через монголо-татарську навалу, яка зупинила їхній розвиток (Ф. Бродель. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст. / Пер. з фр. Григорій Філіпчук. К.: Основи, 1997. Т.1. С. 450–451.)

⁷⁴ «Я отримав з Архангельська замовлений провіант для мого господарства. Але, оскільки мені треба було їхати до Москви і я знав, що вино та інші припаси, можуть зіпсуватися в дорозі через сильний мороз, я запросив до себе на гостину царя з усім його почтом, міністрами, генералами, адміралами, офіцерами, а також всіх тих, хто знаходиться тут у ролі іноземних посланців, усього більше ста осіб. На цьому бенкеті (гостями) і їх слугами – останніх тут доводиться пригощати і споювати так само, як і їх панів, – було випито 100 літрів угорського, 100 літрів шампанського, 100 літрів бургундського вина, 100 пляшок англійського пива і цілу бочку французького вина «Croix du Mont», так що бенкет цей коштував мені більше 500 рігсдалерів» (Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter...*, P. 325).

⁷⁵ Göran Rydén (2012). Viewing and Walking: Swedish Visitors to Eighteenth-Century London, *Journal of Urban History* 39(2), 255–274.

Нестача імпортованих товарів та продуктів харчування загалом є ще одним прикладом «відсталості» російських міст на початку XVIII століття, незважаючи на активну торгівлю з європейським ринком через портове місто Архангельськ⁶⁹. Неможливість придбати провіант та дороговизна продуктів (через війну та спекуляцію)⁷⁰, на думку данця, були одними з «незручностей проживання» в російських містах зокрема і в державі загалом⁷¹, особливо для іноземців. Юль Юст, зазнавши випробування таким дефіцитом, урешті замовив певні продукти в Данії, за які теж заплатив самостійно, про що скаржився в щоденнику⁷². Продуктовий дефіцит⁷³ та простота російської кухні змушували іноземних дипломатів витратити гроші на своє утримання та на організацію прийомів, де зазвичай для полегдження різних дипломатичних справ іноземці пригощали росіян дорогим імпортованим алкоголем⁷⁴.

У цій статті було зроблено спробу проаналізувати «російську» частину місії данського дипломата, яка має визначені територіальні та хронологічні межі. Як було вказано на початку статті, формально першим «російським містом» стала Нарва, кінцевим відповідно – Севськ як останнє місто «Російської України», що відвідав Юст Юль на своєму шляху до українських земель («Козацької України», як вказано в щоденнику). Таким чином, за нашими підрахунками, від початку вересня 1709 р. до середини червня 1711 р. данський дипломат Юст Юль найбільше часу провів у двох містах – Москві та Петербурзі (Див. Дод.1). Інші міста він відвідував під час коротких одноденних або кількоденних візитів разом із Петром I (Шліссельбург, Выборг) або по дорозі до іншого місця призначення (Новгород, Калуга, Тверь). Одноденні або кількоденні перебування, звичайно, не дозволяли мандрівникові оглянути місто без поспіху. Проте це не завадило данському дипломату занотувати у своєму щоденнику певні спостереження та особисті враження про кожне з цих міст⁷⁵.

Юст Юль, як спостережливий морський офіцер та досвідчений мандрівник, описав терени Російської держави на початку XVIII ст. за допомогою порівняння та контрасту. Ці «подорожні спостереження» складно назвати однорідними, оскільки вони стосуються різних аспектів не тільки місь-

⁷⁶ Приклади студій на подібну тему: Calaresu, M. (2007). From the Street to Stereotype: Urban Space, Travel and the Picturesque in Late Eighteenth-Century Naples. *Italian Studies*, 62(2), 189-203.; Ebert, R. (2003). Re-Creating Constantinople: The Imperial Gaze of Seventeenth-Century Hapsburg Travel Writers upon the City at the Bosphorus. *Pacific Coast Philology*, 38, 116–131.; Monga, L. (1998). Crime and the Road: A Survey of Sixteenth-Century Travel Journals. *Renaissance and Reformation / Renaissance Et Réforme*, 22(2), 5–17.

⁷⁷ Dominic Lieven у першому розділі праці «Cambridge History of Russia», який назвав «Russia as empire and periphery», пише, що Росія була гідним членом «імперського клубу», проте її несприятливе географічне (периферійне) розташування завжди віддаляло її від цивілізації та світових багатств.

⁷⁸ Neumann, I. (1999). *Uses of the Other. The 'East' in European Identity Formation*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, Borderline Series.

⁷⁹ Beller, M., & Leerssen, Joep. (2007). *Imagology, the cultural construction and literary representation of national characters, a critical survey* (Studia imagologica 10). Amsterdam: Rodopi, 297–298.

кого життя, але й загального устрою тогочасної російської держави (дорожньої інфраструктури, економіки, системи комунікації, архітектури)⁷⁶. Проте їхня критика і порівняння з іншими європейськими державами дозволяють сформувати певну низку характеристик, властивих «європейській периферії», що її уособлювала ранньомодерна Росія⁷⁷: низький рівень урбанізації, погана інфраструктура, архаїчна (дерев'яна) міська архітектура, нестабільна кримінальна ситуація в містах, проблеми з продовольчим забезпеченням та поштовим зв'язком.

Таким чином, данський вираз «місто в Росії», на нашу думку, можна цілком вважати певним збірним поняття, що увібрало в себе суб'єктивні спостереження і враження (переважно негативні) низки данських мандрівників про відвідані російські міста та державу загалом. Цей спосіб «іншування» простору та його складових також зумавив формування особливого регіонального іміджу⁷⁸. Це мовне кліше⁷⁹ своєрідно узагальнює та підсилює інші стереотипи про ранньомодерну Росію і подекуди про цілу Східну Європу, яка часто перебувала в тіні амбівалентного образу впливового «північного сусіда».

Додаток

Список відвіданих Юстом Юлем міст за час його дипломатичної місії при царському дворі Петра I

Назва міста	Дата приїзду	Дата від'їзду
Нарва	03.09.1709	02.12.1709
Петербург	04.12.1709	16.12.1709
Новгород	19.12.1709	24.12.1709
Тверь	27.12.1709	28.12.1709
Москва	29.12.1709	13.03.1710
Петербург	23.03.1710	26.06.1710
Выборг	27.06.1710	03.07.1710
Петербург	06.07.1710	01.02.1711
Новгород	03.02.1711	04.02.1711
Тверь	07.02.1711	07.02.1711
Москва	08.02.1711	29.05.1711
Калуга	01.06.1711	03.06.1711
Сєвськ	13.06.1711	14.06.1711

References

- Beller, M., & Leerssen, Joep. (2007). *Imagology, the cultural construction and literary representation of national characters, a critical survey* (Studia imagologica 10). Amsterdam: Rodopi.
- Björling, F. (1999). *Through a glass darkly : Cultural representations in the dialogue between Central, Eastern and Western Europe* (Vol. 19).
- Brodel', F. (1997) *Material`na cyvilizaciya, ekonomika i kapitalizm, XV–XVIII st.* Kyiv: Osnovy.
- Burke, P. (1992). *History and social theory* (Rev. and enl. ed.). Cambridge: Polity Press.
- Burke, P. (1997). *Varieties of cultural history*. Cambridge: Polity Press.
- Burke, P. (2010). The Cultural History of the Travelogue. *Przegląd Historyczny*, 101(1), 1–11.
- Busch, T. (2008). Connecting an Empire: Eighteenth-Century Russian Roads, from Peter to Catherine. *The Journal of Transport History*, 29(2), 240–258.
- Calaresu, M. (2007). From the Street to Stereotype: Urban Space, Travel and the Picturesque in Late Eighteenth-Century Naples. *Italian Studies*, 62(2), 189–203.
- Christensen, S., Gottlieb, Henning (1993). *Danmark og Rusland i 500 år* (SNU-publikation). Kbh: Det Sikkerheds- og Nedrustningspolitiske Udvalg.
- Cracraft, James, & Rowland, Daniel B., Daniel Bruce. (2003). *Architectures of Russian identity, 1500 to the present*. Ithaca: Cornell University Press.;
- Danielsen J. (1975) *Just Juels rejse til Moskva 1709–11*. København.
- Dinzelbacher, P. (1993). *Europäische Mentalitätsgeschichte, Hauptthemen in Einzeldarstellungen* (Kröners Taschenausgabe; 469). Stuttgart: Alfred Kröner.
- Ebert, R. (2003). Re-Creating Constantinople: The Imperial Gaze of Seventeenth-Century Hapsburg Travel Writers upon the City at the Bosphorus. *Pacific Coast Philology*, 38, 116–131.
- Epstein, S. (2001). *Town and country in Europe, 1300–1800* (Themes in international urban history 5). Cambridge New York: Cambridge University Press.
- Göran Rydén (2012). Viewing and Walking: Swedish Visitors to the Eighteenth-Century London, *Journal of Urban History* 39(2), 255–274.
- Houses of Wood, Houses of Stone: On Constructing a Modern Town in Early Modern Kalmar. (2018). In *Facing Otherness in Early Modern Sweden: Travel, Migration and Material Transformations, 1500–1800*. Woodbridge, Suffolk, UK; Rochester, NY, USA: Boydell & Brewer.
- Juel, J., & Grove, Gerhard L. (1893). *En Rejse til Rusland under Tsar Peter, Dagbogsoptegnelser af Viceadmiral Just Juel, dansk Gesandt i Rusland 1709–1711*.
- Keep, J. (1956). Bandits and the Law in Muscovy. *The Slavonic and East European Review*, 35(84), 201–222. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/4204801>
- Kjærgaard, T. (1994). *The Danish revolution 1500-1800, an ecohistorical interpretation* (Studies in environment and history). Cambridge: Cambridge University Press.
- Kouri, E. I., & Olesen, J. E. (Eds.). (2016). *The Cambridge History of Scandinavia*. The Cambridge History of Scandinavia (Vol. 2). Cambridge: Cambridge University Press.

- Lange, L. (1979). The historiography of the preindustrial Russian city, *Journal of Urban history*. 5 (2), 209–240.
- Le Roux, M., & Richez, Sébastien. (2014). *Post Offices of Europe 18th – 21st Century: A Comparative History* (Histoire de la Poste et des Communications / History of the Post Offices and Communications). Brussels: Peter Lang AG, Internationaler Verlag der Wissenschaften.
- Lemberg, H. (1985). Zur Entstehung des Osteuropabegriffs im 19. Jahrhundert Vom „Norden“ zum „Osten“ Europas. *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, Neue Folge, 33 (1), 48–9.
- Lieven, D. (2006). Russia as empire and periphery. In D. Lieven (Ed.), *The Cambridge History of Russia*, The Cambridge History of Russia (Vol. 2, pp. 7–26). Cambridge: Cambridge University Press.
- Mironov, B. (2012). Gorod iz derevni: chetyresta let rossijskoj urbanizacii. *Otechestvennye zapiski*, 3(48).
- Møller P.U. (1997). The Russians as seen by three Danish travellers in the first half of the eighteenth century: Juel, Æreboe, von Haven, *Culture & history*, 14, 48–66.
- Møller, P. U. (1993). Hvordan russerne er. Et stykke dansk mentalitetshistorie. In *Danmark og Rusland i 500 år*, eds. S. A. Christensen & H. Gottlieb. København, 104–131.
- Monga, L. (1998). Crime and the Road: A Survey of Sixteenth-Century Travel Journals. *Renaissance and Reformation / Renaissance Et Réforme*, 22(2), 5–17.
- Neumann, I (1999). *Uses of the Other. The 'East' in European Identity Formation* Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, Borderline Series.
- Nitz, H. (1993). *The early-modern world-system in geographical perspective* (Erdkundliches Wissen 1985 110). Stuttgart: Franz Steiner.
- Poe, M. (1995). *Foreign descriptions of Muscovy, an analytic bibliography of primary and secondary sources*. Columbus, Ohio: Slavica.
- Schenk, F. (2002). Mental Maps. Die Konstruktion von geographischen Räumen in Europa seit der Aufklärung. *Geschichte Und Gesellschaft*, 28(3), 493–514.
- Schobesberger, N., Arblaster, P., Infelise, M., Belo, A., Moxham, N., Espejo, C., & Raymond, J. (2016). European Postal Networks. In Moxham N. & Raymond J. (Eds.), *News Networks in Early Modern Europe* (pp. 19–63). LEIDEN; BOSTON: Brill. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/10.1163/j.ctt1w8h1ng.9>
- Vozgrin, V. (1982). Istochniki po russko-skandinavskim otnosheniyam XVI-XVIII vekov. *Rukopisnye istochniki po istorii Zapadnoj Evropy v arhive Leningradskogo otdeleniya Instituta istorii SSSR.*, 124–157.
- Vozgrin, V. (1982). Svedeniya o Rossii XVI-XVIII vv. v perepiske datskih poslov, *Arheograficheskij ezhegodnik*, 148–151.
- Wolff, L. (1996). *Inventing Eastern Europe, the map of civilization on the mind of the Enlightenment*. London: Stanford University Press.
- Yul' Yust. Zapiski datskogo poslannika v Rossii pri Petre Velikom // Lavry Poltavyy. Istoriya Rossii i doma Romanovyh v memuarah sovremennikov XVII-XX vv. M.: Fond Sergeya Dubova, 2001.
- Zapiski Yusta Yulya, datskogo poslannika pri Petre Velikom. M., 1900.

Iryna Papa

**“EN BY I RUSLAND”: DANISH TRAVELLER’S IDEA
OF EARLY MODERN RUSSIA
(Based on the travel diary of Just Juel, 1709–1711)**

This article deals with the concept of the periphery and its definition in the early 18th century. According to Peter Burke and his reflections in «History and Social theory», the known dichotomy «center-periphery» (I. Wallerstein) can be employed in historical studies, not only in political or economic research. Therefore we aim to analyze the travel diary written by the Danish ambassador Just Juel within his diplomatic mission to Muscovy (1709–1711) and outline his main impressions and conclusions on the early-modern Russian cities and other «issues» (e.g. road infrastructure, economy, communication systems, architecture, food market) which later contribute to the image of Russia in the early modern epoch. This ego-narrative contains some prevailing views of Russia as European periphery: distant, uncivilized, poorly connected with the rest of the continent, economically and politically underdeveloped country. Also, this travel account shapes peculiar Danish perception of the early-modern Petrine Russia and its location on the mental map.

Keywords: «En by i Rusland», Just Juel, travel diary, European periphery, 18th century, early modern Russia, Danish diplomatic mission.